PIERWSZA ŁAWKA · MATURA USTNA 2027 · JĘZYK POLSKI · CZĘŚĆ 5

Matura ustna z polskiego 2027. Część 5: Wojna i współczesność

Zadania jawne 56–76: Borowski, Inny świat, Zdążyć przed Panem Bogiem, Dżuma, Rok 1984, Tango, Górą „Edek", Miejsce, Profesor Andrews w Warszawie, Podróże z Herodotem

Opracowania wszystkich dwudziestu jeden zadań jawnych z części 5 listy CKE na lata 2026–2028: teza, argumenty, konteksty, plan wypowiedzi na ok. 5 minut, pytania do rozmowy z odpowiedziami i najczęstsze błędy. Do tego cztery karty ćwiczeń do zadania 2 (wiersz Baczyńskiego, tekst o propagandzie, autoportret Nussbauma, język propagandy), arkusz oceny dla nauczyciela i lista samokontroli dla ucznia.

JAK KORZYSTAĆ

- Opracowanie każdego zadania jawnego: teza, argumenty, kontekst, plan na ok. 5 minut, rozmowa i typowe błędy.
- Karty do zadania 2: pierwsza strona to zadanie z nieznanym materiałem, druga – propozycja realizacji.
- Ćwicz na głos ze stoperem (15 min przygotowania, ok. 5 min na wypowiedź); arkusz oceny pozwala zrobić próbny egzamin w klasie.

Pierwsza Ławka · zadania jawne nr 56–76 z listy CKE na lata 2026–2028 · do użytku własnego i pracy z własnymi uczniami

Część	Zawartość
Jak wygląda egzamin	zasady, punkty, terminy 2027
Zadanie jawne 56	**Tadeusz Borowski, Proszę państwa do gazu** – 56. „Człowiek zlagrowany" jako ofiara zbrodniczego systemu.
Zadania jawne 57–58	**Gustaw Herling-Grudziński, Inny świat** – 57. Jakie znaczenie ma tytuł dla odczytania sensu utworu? 58. Konsekwencje zniewolenia człowieka.
Zadania jawne 59–61	**Hanna Krall, Zdążyć przed Panem Bogiem** – 59. Czy możliwe jest zachowanie godności w skrajnych sytuacjach? 60. Zagłada z perspektywy świadka i uczestnika wydarzeń w getcie. 61. Walka o życie z perspektywy wojennej i powojennej.
Zadania jawne 62–65	**Albert Camus, Dżuma** – 62. Co skłania człowieka do poświęceń? 63. Człowiek wobec cierpienia i śmierci. 64. Czy możliwa jest przyjaźń w sytuacjach skrajnych? 65. Jakie postawy przyjmuje człowiek wobec zła?
Zadania jawne 66–69	**George Orwell, Rok 1984** – 66. Czy możliwe jest zbudowanie doskonałego państwa? 67. Jak zachować wolność w państwie totalitarnym? 68. Znaczenie propagandy w państwie totalitarnym. 69. Nowomowa jako sposób na ograniczenie wolności człowieka.
Zadania jawne 70–72	**Sławomir Mrożek, Tango** – 70. Bunt przeciwko porządkowi społecznemu. 71. Konflikt pokoleń. 72. Normy społeczne – ograniczają człowieka czy porządkują życie?
Zadanie jawne 73	**Marek Nowakowski, Górą „Edek"** – 73. W jakim celu autor nawiązuje w swoim tekście do innego tekstu?
Zadanie jawne 74	**Andrzej Stasiuk, Miejsce** – 74. Miejsca ważne w życiu człowieka.
Zadanie jawne 75	**Olga Tokarczuk, Profesor Andrews w Warszawie** – 75. Stan wojenny z perspektywy obcokrajowca.
Zadanie jawne 76	**Ryszard Kapuściński, Podróże z Herodotem** – 76. Czym dla człowieka może być podróżowanie?
Karta 2.1	materiał literacki: Co wojna odbiera młodemu pokoleniu?
Karta 2.2	materiał nieliteracki: Czy kłamstwo powtarzane przez władzę może zastąpić prawdę?
Karta 2.3	materiał ikoniczny: W jaki sposób sztuka może dawać świadectwo prześladowania?
Karta 2.4	materiał do analizy językowej: Jak język władzy może ukrywać rzeczywistość?
Arkusz oceny, źródła	arkusz dla nauczyciela, samokontrola dla ucznia, źródła cytatów i ilustracji

ZADANIE 56

Tadeusz Borowski, Proszę państwa do gazu

„Człowiek zlagrowany" jako ofiara zbrodniczego systemu. Omów zagadnienie na podstawie utworu Proszę państwa do gazu Tadeusza Borowskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

TEZA

Człowiek zlagrowany u Borowskiego to więzień, który przystosował się do obozu tak bardzo, że przyjął jego reguły jako normalne. Nie jest to zarzut wobec więźnia, lecz oskarżenie systemu, który odebrał ludziom nie tylko wolność i życie, ale także zdolność do współczucia.

Argumenty z lektury

1. Więźniowie z „Kanady" żyją dzięki transportom, które idą do gazu. Opowiadanie zaczyna się od zwykłej, prawie leniwej sceny: narrator i Henri, marsylczyk, jedzą na pryczy chleb przysłany z Warszawy, boczek i pomidory. Rozmawiają o tym, że lepiej, gdy transporty przychodzą, bo z bagaży ofiar „organizuje się" jedzenie, buty i koszule. Śmierć tysięcy ludzi stała się dla nich źródłem zaopatrzenia – i nikt nie widzi w tym nic dziwnego.

> *„Wszyscy żyjemy z tego, co oni przywiozą."*
> Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*, rozmowa z Henrim na początku opowiadania (domena publiczna).

2. Na rampie narrator odkrywa w sobie złość na ofiary – i nie umie jej zrozumieć. W czasie rozładunku transportu z Sosnowca i Będzina narrator pyta Henriego, czy są dobrymi ludźmi. Przyznaje, że nie współczuje idącym do gazu, tylko czuje do nich złość, bo przez nich musi pracować na rampie. Henri wyjaśnia mu, że to reakcja normalna, „przewidziana i obliczona": obóz sprzyja temu, by złość wyładowywać na słabszych. Tak działa zniewolenie – zmienia myślenie więźnia.

> *„Męczy cię rampa, buntujesz się, a złość najłatwiej wyładować na słabszym."*
> Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*, słowa Henriego na rampie (domena publiczna).

3. Obóz niszczy nawet więzi rodzinne i odruchy ludzkie. Młoda kobieta ucieka od swojego dziecka i krzyczy, że to nie jej syn, bo chce trafić do grupy, która pójdzie pieszo, czyli do pracy. Andrej, marynarz z Sewastopola, zbija ją z nóg, wrzuca na samochód jadący do komory gazowej i rzuca jej dziecko pod nogi, a esesman chwali go za „ukaranie wyrodnej matki". Na końcu komando wraca do obozu objuczone jedzeniem z transportu, a narrator rzeczowo stwierdza, że transport już płonie w krematoriach.

> *„Transport sosnowiecki już się pali."*
> Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu*, zakończenie opowiadania (domena publiczna).

Kontekst

- **Kontekst literacki** – Zofia Nałkowska, *Medaliony* (1946) – krótkie, rzeczowe relacje świadków, które Nałkowska spisała, pracując w Głównej Komisji Badania Zbrodni Niemieckich w Polsce. Nałkowska, podobnie jak Borowski, nie komentuje, tylko pokazuje, co system zrobił z ludźmi – i to wystarcza za oskarżenie.
- **Kontekst biograficzny** – Tadeusz Borowski został aresztowany w Warszawie w lutym 1943 r. i trafił do Auschwitz-Birkenau, a potem do obozów w Niemczech (m.in. Dachau), skąd wyzwolono go w 1945 r. Opowiadanie opiera się więc na doświadczeniu więźnia, a narrator, zwany w innych opowiadaniach Tadkiem, był często mylony z samym pisarzem, co wywołało zarzut nihilizmu.

Plan wypowiedzi na ok. 5 min

Etap	Czas	Co mówisz (z łącznikami)
Wstęp	ok. 0,5 min	Kogo nazywamy człowiekiem zlagrowanym – więźnia, który przyjął reguły obozu za normalne. Teza: to ofiara systemu, nie potwór. Łącznik: „Zacznę od sceny, która na pierwszy rzut oka wydaje się zwyczajna”.
Część zasadnicza	ok. 3,5 min	Argument 1: posiłek na pryczy i rozmowa o transportach (cytat). „Najbardziej przerażające jest jednak to, co dzieje się w samym narratorze…” – argument 2: pytanie, czy są dobrymi ludźmi, i złość na ofiary (cytat). „Obóz łamie nawet najsilniejsze więzi…” – argument 3: matka uciekająca od dziecka, zakończenie. Kontekst: *Medaliony* Nałkowskiej albo biografia Borowskiego.
Zakończenie	ok. 1 min	Wniosek: Borowski nie osądza więźniów, tylko pokazuje mechanizm, który niszczy ludzi od środka. Własne zdanie: dlaczego taki obraz obozu jest uczciwszy od opowieści o samych bohaterach.

Rozmowa z zespołem – przykładowe pytania i krótkie odpowiedzi

Dlaczego narrator opowiada o rampie spokojnym, rzeczowym tonem?

Ten chłodny ton jest skutkiem obozu: narrator przywykł do śmierci i opisuje ją jak pracę. Właśnie ta obojętność przeraża czytelnika bardziej niż krzyk i pokazuje, jak głęboko zmienił się więzień.

Czy narratora można obwiniać za jego postawę?

Można mu zarzucić brak współczucia, ale trzeba pamiętać, kto stworzył tę sytuację. Więźniowie byli zmuszani do wyboru między własnym przetrwaniem a solidarnością. Odpowiedzialność ponoszą przede wszystkim twórcy obozu.

Jak oceniasz to, że Borowski pokazuje więźniów bez upiększeń? twoje zdanie

Uważam, że to odważne i potrzebne. Gdyby pisał tylko o bohaterstwie, czytelnik nie zrozumiałby, jak obóz niszczył zwykłych ludzi. Dla mnie ta prawda jest ważniejszą przestrogą niż pomnik.

ZADANIE 57

Gustaw Herling-Grudziński, Inny świat

Jakie znaczenie ma tytuł dla odczytania sensu utworu? Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów Innego świata Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Których fragmentów dotyczy opracowanie: motto z *Zapisków z martwego domu* Dostojewskiego, rozdziały „Ręka w ogniu" (Kostylew), „Dom swidanij", „Głód", „Zapiski z martwego domu", „Męka za wiarę" (głodówka narratora) i „Epilog: upadek Paryża".

Inny świat Gustawa Herlinga-Grudzińskiego jest chroniony prawem autorskim, dlatego omawiamy go wyłącznie własnymi słowami, bez cytatów.

TEZA

Tytuł *Inny świat* nazywa łagier jako przestrzeń, w której obowiązują odwrócone zasady: praca niszczy, a donos i przemoc są sposobem przetrwania. Zarazem przypomina, że ten świat stworzyli ludzie, a jego prawa mogą zarazić każdego, kto w nim żyje.

Argumenty z lektury

1. Tytuł i motto nawiązują do Dostojewskiego. Herling-Grudziński zaczerpnął tytuł z *Zapisków z martwego domu* Fiodora Dostojewskiego, który opisał rosyjską katorgę XIX wieku jako osobny świat z własnymi prawami i obyczajami. Wybór motta pokazuje ciągłość: sowiecki łagier w Jercewie pod Archangielskiem, w którym narrator spędził lata 1940–1942, okazuje się dalszym ciągiem dawnej rosyjskiej niewoli, tylko bardziej bezwzględnym i zorganizowanym.

2. W łagrze moralność zastępują prawa głodu i normy pracy. Wysokość racji chleba zależy od wyrobienia normy, więc słabszy dostaje mniej i szybciej słabnie. Więźniowie kradną, donoszą i walczą o lepsze brygady, a kobiety bywają zmuszane do oddawania się za jedzenie. Narrator obserwuje, że rzeczy w zwykłym świecie niemożliwe w łagrze stają się codziennością – to właśnie oznacza, że świat jest „inny".

3. Epilog pokazuje, że „inny świat" trwa w ludziach po wyjściu na wolność. Już po wojnie, we Włoszech, narrator spotyka dawnego współwięźnia, który wyznaje mu, że w łagrze, by ratować własne życie, zgodził się złożyć donos na czterech Niemców. Prosi o zrozumienie – szukał go latami – ale narrator milczy i nie wypowiada oczekiwanego słowa. Granica między „innym światem" a naszym okazuje się cieńsza, niż sądzimy, a zło z łagru wraca w sumieniu ocalałych.

Kontekst

- **Kontekst literacki** – Aleksander Sołżenicyn, *Jeden dzień Iwana Denisowicza* (1962) – opis jednego dnia więźnia łagru od pobudki do apelu. Jak u Herlinga-Grudzińskiego, o przetrwaniu decyduje kawałek chleba, miejsce w brygadzie i umiejętność oszukania normy.

- **Kontekst historyczny** – deportacje obywateli polskich w głąb ZSRR w latach 1940–1941 i ich uwolnienie po układzie Sikorski–Majski z 30 lipca 1941 r. (tzw. amnestia). Na tej podstawie narrator, po głodówce, wychodzi z łagru i dołącza do armii gen. Andersa.

Plan wypowiedzi na ok. 5 min

Etap	Czas	Co mówisz (z łącznikami)
Wstęp	ok. 0,5 min	Tytuł jako klucz: o jakim świecie mówi książka. Teza o odwróconych zasadach. Łącznik: „Najpierw sprawdzę, skąd pochodzi tytuł”.
Część zasadnicza	ok. 3,5 min	Argument 1: Dostojewski i motto – łagier jako przedłużenie dawnej katorgi. „Na czym polega ta inność?” – argument 2: głód, normy, upodlenie. „Inny świat nie kończy się jednak za drutami…” – argument 3: epilog i spowiedź współwięźnia. Kontekst: Sołżenicyn albo amnestia z 1941 r.
Zakończenie	ok. 1 min	Wniosek: tytuł mówi zarówno o odrębności łagru, jak i o jego zaraźliwości. Własne zdanie: czy da się wrócić z „innego świata” bez blizn.

Rozmowa z zespołem – przykładowe pytania i krótkie odpowiedzi

Czy „inny świat” oznacza świat zupełnie obcy ludziom z zewnątrz?

Nie całkiem. Łagier tworzyli ludzie i mieszkali w nim ludzie – ci sami, którzy wcześniej żyli normalnie. Dlatego jest groźny: pokazuje, do czego każdy może zostać doprowadzony.

Dlaczego narrator nie przebacza współwięźniowi w epilogu?

Bo nie czuje się upoważniony do rozgrzeszenia kogoś, kto dla ocalenia siebie wydał innych, więc nie mówi oczekiwanego „rozumiem”. Rozumie mechanizm łagru, ale zrozumienie nie oznacza zgody na zło.

Czy zgodziłbyś się, że każdy człowiek ma granicę, po której przekroczeniu się łamie? twoje zdanie

Myślę, że tak, i ta książka uczy mnie pokory w ocenianiu innych. Jednocześnie podziwiam ludzi, którzy nawet tam zachowali jakieś zasady – bo pokazują, że granica nie jest dla wszystkich taka sama.

Błędy, które kosztują punkty

Błąd	Jak jest naprawdę
„Akcja toczy się w niemieckim obozie koncentracyjnym”.	To sowiecki łagier w Jercewie pod Archangielskiem, lata 1940–1942.
„Tytuł wymyślił Herling-Grudziński bez żadnego źródła”.	Tytuł nawiązuje do *Zapisków z martwego domu* Dostojewskiego, z których pochodzi motto.

ZADANIE 58

Gustaw Herling-Grudziński, Inny świat

Konsekwencje zniewolenia człowieka. Omów zagadnienie na podstawie znanych Ci fragmentów Innego świata Gustawa Herlinga-Grudzińskiego. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Których fragmentów dotyczy opracowanie: rozdziały „Ręka w ogniu" (Kostylew), „Dom swidanij", „Męka za wiarę" (głodówka narratora) oraz „Epilog: upadek Paryża".

Z *Innego świata* (utwór chroniony prawem autorskim) nie cytujemy – przytaczamy losy postaci własnymi słowami.

TEZA

Zniewolenie w łagrze nie kończy się na ciele: głód i przymus pracy łamią także wolę, sumienie i więzi między ludźmi. Jedyną drogą obrony bywa bunt skierowany przeciw sobie – samookaleczenie albo głodówka.

Argumenty z lektury

1. Kostylew niszczy własną rękę, by nie pracować dla systemu. Michaił Kostylew był wcześniej wierzącym komunistą, ale lektura francuskich pisarzy, których poznał w Akademii Morskiej we Władywostoku, otworzyła mu oczy na kłamstwo, w którym żył. W łagrze celowo wkłada rękę do ognia, żeby rana się nie goiła, by nie musieć pracować i mieć czas na czytanie. Gdy dowiaduje się, że ma zostać wysłany na Kołymę, popełnia samobójstwo, oblewając się wrzątkiem. Wolność jest dla niego ważniejsza niż ciało.

2. Dom swidanij pokazuje, że łagier reglamentuje nawet bliskość. W skrzydle baraku zwanym domem swidanij więźniowie mogą raz w roku zobaczyć krewnych. Przygotowują się do tego jak do święta: kąpiel, czyste ubranie, fryzjer, a radość widzących cieszy cały obóz. Ta bliskość jest jednak rzadka i krucha: matka Kostylewa jedzie na widzenie, ale zastaje już tylko pamiątki po zmarłym synu.

3. Głodówka narratora to jedyny sposób odzyskania podmiotowości. Po układzie z 1941 roku więźniowie polscy mieli być zwolnieni, ale narratora wciąż zatrzymywano. Razem z kilkoma współwięźniami rozpoczyna głodówkę, choć wie, że może za nią zapłacić życiem. Ryzyko się opłaca – w styczniu 1942 roku wychodzi na wolność. Głodówka to ostatnia broń człowieka, któremu odebrano wszystko oprócz decyzji o własnym ciele.

Kontekst

- **Kontekst filozoficzny** – Hannah Arendt, *Korzenie totalitaryzmu* (1951) – filozofka opisuje obozy jako miejsca, w których system próbuje zniszczyć w człowieku osobowość prawną, moralną i wreszcie indywidualność. Losy Kostylewa i narratora pokazują ten proces na konkretnych przykładach.

Plan wypowiedzi na ok. 5 min

Etap	Czas	Co mówisz (z łącznikami)
Wstęp	ok. 0,5 min	Zniewolenie jako odebranie wolności ciała, myśli i uczuć. Teza. Łącznik: „Najbardziej wstrząsającym przykładem jest Kostylew”.
Część zasadnicza	ok. 3,5 min	Argument 1: Kostylew i ręka w ogniu. „Łagier reglamentuje też więzi z najbliższymi…” – argument 2: Dom swidanij (rzadka, reglamentowana bliskość; matka Kostylewa). „Czy więzień może się jakoś bronić?” – argument 3: głodówka narratora. Kontekst: Arendt o niszczeniu osobowości.
Zakończenie	ok. 1 min	Wniosek: skutki zniewolenia sięgają duszy, a obrona jest możliwa tylko kosztem własnego ciała. Własne zdanie: co dziś znaczy dla mnie ta lekcja wolności.

Rozmowa z zespołem – przykładowe pytania i krótkie odpowiedzi

Czy samookaleczenie Kostylewa jest aktem słabości?

Raczej desperackiego oporu. Kostylew wie, że nie zmieni systemu, ale nie chce mu służyć. Jego ciało staje się jedynym narzędziem protestu, jakie ma.

Dlaczego widzenia w domu swidanij były dla całego obozu tak ważne?

Bo raz w roku przypominały więźniom, że mają rodziny i że świat poza drutami istnieje. Radość jednego dzielił cały barak, ale rzadkość spotkań pokazuje, jak mało bliskości zostawia łagier.

Czy uważasz, że wolność wewnętrzną można zachować w niewoli? twoje zdanie

Myślę, że częściowo tak, dopóki człowiek sam decyduje o tym, czego nie zrobi. Kostylew i narrator to pokazują, ale też widzę, jak wysoką cenę za tę wolność płacą.

Błędy, które kosztują punkty

Błąd	Jak jest naprawdę
„Kostylew zginął zastrzelony podczas ucieczki”.	Popełnił samobójstwo, oblewając się wrzątkiem, gdy miał zostać wysłany na Kołymę.
„Narratora uwolniono od razu po amnestii”.	Mimo układu Sikorski–Majski był zatrzymywany; wyszedł na wolność dopiero po głodówce, w styczniu 1942 r.

ZADANIE 59

Hanna Krall, Zdążyć przed Panem Bogiem

Czy możliwe jest zachowanie godności w skrajnych sytuacjach? Omów zagadnienie na podstawie Zdążyć przed Panem Bogiem Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Książka Hanny Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem* jest chroniony prawem autorskim, dlatego omawiamy go wyłącznie własnymi słowami, bez cytatów.

TEZA

Według Marka Edelmana godność w getcie nie polegała na wielkich gestach, lecz na tym, by nie dać się odebrać prawa do wyboru – choćby wyboru sposobu śmierci. Książka pokazuje, że godność zachowywali zarówno powstańcy, jak i ludzie cicho pomagający innym.

Argumenty z lektury

1. Powstanie było wyborem sposobu śmierci, a nie nadzieją na zwycięstwo. Edelman, jeden z dowódców Żydowskiej Organizacji Bojowej, mówi Hannie Krall, że powstańcy w kwietniu 1943 roku nie liczyli na wygraną. Chodziło o to, by nie dać się Niemcom zabić bez oporu i samemu zdecydować, jak się zginie. Edelman odrzuca przy tym patos: nie chce, by z powstania robić pomnik, bo dla niego to była decyzja ludzi przyciśniętych do muru.

2. Godność bywa cichym wyborem pozostania z bliskimi. Edelman wspomina Polę Lifszyc, która, gdy jej matkę zabrano na Umschlagplatz, poszła za nią i dobrowolnie wsiadła do wagonu, by matka nie jechała sama. Przypomina też personel szpitala, który chorym dzieciom podał truciznę, by oszczędzić im męczarni w drodze do komory gazowej. To decyzje tragiczne, ale świadczą o tym, że nawet w najgorszych warunkach człowiek może kierować się współczuciem i odpowiedzialnością.

3. Po wojnie Edelman walczy o godność chorych jako kardiolog. W Łodzi Edelman pracuje jako lekarz, razem z profesorem Janem Mollem, który przeprowadza ryzykowne operacje serca. Edelman porównuje ratowanie pacjenta do osłaniania płomienia, który łatwo może zgasnąć: trzeba zdążyć przed śmiercią. Ratowanie każdego pacjenta jest dla niego dalszym ciągiem tego, czego nauczył się w getcie – że życie jednego człowieka ma ogromną wartość.

Kontekst

- **Kontekst historyczny** – powstanie w getcie warszawskim (19 kwietnia – 16 maja 1943 r.) – zryw Żydowskiej Organizacji Bojowej i Żydowskiego Związku Wojskowego. Komendant ŻOB Mordechaj Anielewicz zginął 8 maja 1943 r. w bunkrze przy ul. Miłej 18, a Edelman wyszedł z getta kanałami.
- **Kontekst literacki** – Tadeusz Borowski, *Proszę państwa do gazu* – Borowski pokazuje więźniów, którym obóz odebrał współczucie. Zestawienie z Edelmanem ujawnia drugą stronę tej samej prawdy: także w skrajnych warunkach zdarzały się decyzje, które ocalały godność.

Plan wypowiedzi na ok. 5 min

Etap	Czas	Co mówisz (z łącznikami)
Wstęp	ok. 0,5 min	Kim jest Marek Edelman i czym jest książka (rozmowa reporterki z ostatnim żyjącym dowódcą powstania). Teza. Łącznik: „Zacznę od powstania, bo to najbardziej znany przykład”.
Część zasadnicza	ok. 3,5 min	Argument 1: powstanie jako wybór sposobu śmierci. „Godność ma też ciche oblicze…” – argument 2: Pola Lifszyc i decyzja personelu szpitala. „Edelman nie zostawił tej lekcji w getcie…” – argument 3: kardiologia i metafora płomienia. Kontekst: fakty o powstaniu albo Borowski.
Zakończenie	ok. 1 min	Wniosek: godność to prawo do wyboru i do troski o drugiego człowieka. Własne zdanie: która z tych postaw najbardziej mnie przekonuje.

Rozmowa z zespołem – przykładowe pytania i krótkie odpowiedzi

Dlaczego Edelman unika patosu, gdy mówi o powstaniu?

Bo patos zakrywa prawdę o ludziach, którzy się bali, byli głodni i nie mieli wyboru. Edelman woli mówić zwyczajnie, żeby nie zrobić z ofiar posągów.

Czy decyzja Poli Lifszyc była rozsądna?

Z punktu widzenia przetrwania nie, ale nie o rozsądek tu chodziło. Pola wybrała wierność matce, a nie własne życie – i ten wybór należał tylko do niej.

Co dla ciebie oznacza zachowanie godności w trudnej sytuacji? twoje zdanie

Dla mnie to przede wszystkim nieodwracanie się od innych i niezgoda na upokarzanie słabszych. W zwykłym życiu też widzę, że łatwiej jest dołączyć do silniejszych, a godność wymaga odwagi.

Błędy, które kosztują punkty

Błąd	Jak jest naprawdę
„Edelman był komendantem całego powstania”.	Komendantem ŻOB był Mordechaj Anielewicz; Edelman był jednym z dowódców i po wojnie ostatnim żyjącym z nich.
„Książkę napisał Marek Edelman”.	Autorką jest Hanna Krall; książka jest zapisem jej rozmów z Edelmanem (wydana w 1977 r.).
„Edelman po wojnie wyjechał z Polski”.	Został w Polsce i pracował jako kardiolog w Łodzi.

ZADANIE 60

Hanna Krall, Zdążyć przed Panem Bogiem

Zagłada z perspektywy świadka i uczestnika wydarzeń w getcie. Omów zagadnienie na podstawie Zdążyć przed Panem Bogiem Hanny Krall. W swojej odpowiedzi uwzględnij również wybrany kontekst.

Z reportażu Hanny Krall (utwór chroniony prawem autorskim) nie cytujemy – omawiamy go własnymi słowami.

TEZA

Książka zestawia dwie perspektywy: Edelmana, który przeżył getto jako uczestnik, i reporterki, która dopytuje go po latach jako świadek z innego pokolenia. Dzięki temu Zagłada nie jest opowiedziana podręcznikowo, lecz przez szczegóły, pytania i spory o to, jak o niej mówić.

Argumenty z lektury

1. Edelman stał przy Umschlagplatzu i widział odjeżdżające transporty. Jako goniec szpitala Edelman stał przy placu, z którego wywożono ludzi do Treblinki. Wyprowadzał stamtąd niektórych ludzi, ale wiedział, że nie może ocalić wszystkich. Przez plac przeszły setki tysięcy ludzi – Edelman mówi o czterystu tysiącach.

2. Rozmowa z reporterką ujawnia spór o pamięć. Krall dopytuje o konkrety, a Edelman często odpowiada zdawkowo albo ironicznie, odrzuca słowa takie jak „bohaterstwo". Rozmowa dotyka też Adama Czerniakowa, prezesa Judenratu, który 23 lipca 1942 roku popełnił samobójstwo, gdy domagano się od niego list do wywózek; Edelman nie daje prostych ocen. Z rozmowy wynika, że uczestnik wydarzeń ma prawo do własnego, często niewygodnego spojrzenia.

3. Kompozycja przeplata getto z teraźniejszością szpitala. Wspomnienia z 1942 i 1943 roku przeplatają się z opisami operacji serca w Łodzi w latach 70. Takie zestawienie pokazuje, jak doświadczenie Zagłady kształtuje dalsze życie świadka. Czytelnik widzi Edelmana jednocześnie jako dawnego żołnierza ŻOB i lekarza, który dziś także decyduje, czy zdąży uratować człowieka.

Kontekst

- **Kontekst filmowy** – Roman Polański, *Pianista* (2002) – film na podstawie wspomnień Władysława Szpilmana. Pokazuje getto oczami człowieka, który nie walczył, tylko ukrywał się i przetrwał, często dzięki pomocy innych – to trzecia perspektywa obok powstańca i reporterki.

Plan wypowiedzi na ok. 5 min

Etap	Czas	Co mówisz (z łącznikami)
Wstęp	ok. 0,5 min	Dżuma jako sytuacja, w której cierpienie i śmierć dotyczą wszystkich. Teza. Łącznik: „Najmocniej pytanie o sens cierpienia stawia śmierć dziecka”.
Część zasadnicza	ok. 3,5 min	Argument 1: śmierć syna Othona i bunt Rieux. „Inaczej odpowiada ksiądz…” – argument 2: dwa kazania Paneloux. „Cierpienie staje się wreszcie osobiste…” – argument 3: śmierć Tarrou i żony Rieux. Kontekst: Hiob albo Iwan Karamazow.
Zakończenie	ok. 1 min	Wniosek: cierpienia nie da się usprawiedliwić, ale można się mu przeciwstawiać razem. Własne zdanie: która postawa – Rieux czy Paneloux – jest mi bliższa.

Rozmowa z zespołem – przykładowe pytania i krótkie odpowiedzi

Dlaczego drugie kazanie Paneloux różni się od pierwszego?

Bo zobaczył cierpienie niewinnego dziecka i nie mógł już mówić o karze. Jego wiara stała się trudniejsza i bardziej uczciwa.

Co znaczy zakończenie, w którym Rieux myśli o bakcylu?

Że zło nie zostało pokonane raz na zawsze. Dżuma może wrócić, więc ludzie muszą być czujni – to przestroga także przed innymi „dżumami”, np. przemocą i wojną.

Jak według ciebie powinno się wspierać kogoś, kto cierpi? twoje zdanie

Uważam, że najpierw trzeba być obok i słuchać, a nie tłumaczyć mu, dlaczego cierpi. Tak robi Rieux przy Tarrou – i to bardziej pomaga niż najmądrzejsze słowa.

Błędy, które kosztują punkty

Błąd	Jak jest naprawdę
„Syn Othona wyzdrowiał dzięki serum Castela”.	Serum nie pomogło – chłopiec umarł po długiej agonii; serum pomogło dopiero później innym chorym.
„Paneloux do końca uważał dżumę za karę Bożą”.	W drugim kazaniu przyznaje, że cierpienia dziecka nie da się zrozumieć; umiera na chorobę opisaną jako „przypadek wątpliwy”.

Plan wypowiedzi na ok. 5 min

Etap	Czas	Co mówisz (z łącznikami)
Wstęp	ok. 0,5 min	Normy społeczne – czym są i po co je mamy. Teza. Łącznik: „Mrożek zaczyna od domu, w którym norm nie ma”.
Część zasadnicza	ok. 3,5 min	Argument 1: chaos w domu Stomila. „Artur chce to zmienić…” – argument 2: normy narzucone siłą. „Z tego korzysta Edek…” – argument 3: porządek siły i finałowe tango. Kontekst: *Wesele* albo Hobbes.
Zakończenie	ok. 1 min	Wniosek: normy porządkują życie, jeśli są przyjmowane świadomie, a nie narzucane. Własne zdanie: które normy uważam za potrzebne, a które za zbędne.

Rozmowa z zespołem – przykładowe pytania i krótkie odpowiedzi

Dlaczego Artur przegrywa, choć ma rację, że normy są potrzebne?

Bo próbuje je wprowadzić siłą i bez przekonania innych. Norma, w którą nikt nie wierzy, jest tylko kostiumem.

Co oznacza tytułowy taniec?

Tango było kiedyś tańcem buntu przeciw obyczajom, a na końcu dramatu tańczy je Edek, nowy władca. To ironiczny obraz zwycięstwa prostactwa.

Czy normy w twojej szkole bardziej cię ograniczają, czy pomagają? twoje zdanie

Większość pomaga, bo dzięki nim wiem, czego się spodziewać, a wspólne zasady chronią słabszych. Przeszkadzają mi tylko reguły, których nikt nie umie uzasadnić – wtedy rozumiem bunt Stomila.

Błędy, które kosztują punkty

Błąd	Jak jest naprawdę
„Na końcu tango tańczą Artur i Ala”.	Artur nie żyje; tango tańczą Edek i wuj Eugeniusz.
„Artur przeprowadza przewrót z pomocą Edka”.	Pomaga mu wuj Eugeniusz; Edek dopiero później przejmuje władzę, zabijając Artura.

CO JESZCZE JEST W ŚRODKU

Matura ustna 2027 z polskiego – część 5: wojna i współczesność. Opracowanie 21 pytań jawnych, karty do zadania 2, arkusz oceny

Podgląd pokazał 12 z 56 stron. Pełna wersja: 56 stron A4, PDF do druku i DOCX do edycji.

- Opracowanie wszystkich dwudziestu jeden zadań jawnych z listy CKE na lata 2026–2028 dotyczących opowiadania Borowskiego, Innego świata, Zdążyć przed Panem Bogiem, Dżumy, Roku 1984,
- Każde zadanie ma tezę, argumenty z lektury, konteksty, plan wypowiedzi na ok.
- 5 minut, pytania do rozmowy z krótkimi odpowiedziami i listę błędów, które kosztują punkty.
- Cztery karty ćwiczeń do zadania 2 (wiersz Baczyńskiego, tekst o propagandzie, autoportret Felixa Nussbauma, język propagandy) mają propozycje realizacji, a arkusz oceny według kryt
- Zadania w tej części: 56.
- „Człowiek zlagrowany" jako ofiara zbrodniczego systemu; 57.
- Jakie znaczenie ma tytuł dla odczytania sensu utworu?; 58.
- Konsekwencje zniewolenia człowieka; 59.
- Czy możliwe jest zachowanie godności w skrajnych sytuacjach?; 60.
- Zagłada z perspektywy świadka i uczestnika wydarzeń w getcie; 61.
- Walka o życie z perspektywy wojennej i powojennej; 62.
- Co skłania człowieka do poświęceń?; 63.
- Człowiek wobec cierpienia i śmierci; 64.
- Czy możliwa jest przyjaźń w sytuacjach skrajnych?; 65.

Kup pełną wersję – plik od razu na e-mail

pierwszalawka.pl/material/matura-ustna-2027-jezyk-polski-czesc-5-wojna-wspolczesnosc